

Радченко Оксана Дмитрівна**Radchenko Oksana,**

канд. екон. наук, старший наук. співробітник,
пров. наук. співробітник відділу фінансово-кредитної та податкової політики,
Національний науковий центр Інституту аграрної економіки,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-4892-7764

ФІНАНСОВИЙ ТА РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРОСЕКТОРА УКРАЇНИ: РОЛЬ У МАКРОЕКОНОМІЧНІЙ ДИНАМІЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Макроекономічна динаміка як система взаємодії виробництва, капіталів і ринків демонструє процеси стану економіки. Визначення взаємозв'язків компонентів макроекономіки та їх аналіз є основою державного управління.

В умовах збройної агресії РФ проти України та введення воєнного стану економіка зазнає беспрецедентних шоків, що впливає на макроекономічні показники та значно ослаблює їх динаміку. За даними Національного банку України (НБУ) щодо макроекономічної динаміки [6], станом на вересень 2024 р. пришвидшилися споживча і базова інфляція через обмежену пропозицію продовольчої продукції, вищі витрати бізнесу, зростала економічна активність виробничих галузей на тлі відносно стабільної ситуації в енергетиці й логістиці. Бюджет фінансується переважно за рахунок коштів міжнародної допомоги, внутрішніх запозичень. Збереження облікової ставки НБУ на рівні 13 % сприяє стійкості валютного ринку, підтриманню заощаджень. Для третього року війни динаміка досить оптимістична, але її підтримання потребує значних зусиль.

Теоретичному доробку проблем макроекономічної динаміки присвячені праці учених О. Барановського, В. Базилевича, О. Білоруса, О. Василика, З. Варналія, П. Гайдуцького, В. Геєця, М. Дем'яненка, В. Жука, Ю. Лупенка, М. Крупки, П. Саблука, М. Чумаченка та інших, а досить системно практична реалізація економічних теорій у державному управлінні реалізована у науковому доробку професора А. Гальчинського (1935–2022 рр.) [1-4].

Учений, що випередив свій час, як характеризують його соратники [5, с. 6-21], ще у 2007 р. передбачив потребу зміни підходу до вибору економічної теорії на користь складних систем, оскільки у канонічних дослідженнях суспільні науки дотримуються логіки трансформації [4], а методологія складних систем «вносить принципові уточнення у цю схему: порядок – біфуркація та хаос – інший порядок ... і ситуація біфуркації та хаосу розглядається як така, що несе ... не просто позитивну, а й інноваційну функцію» [2, с. 9]. Ймовірно, що, попри хаос і втрати внаслідок воєнних дій, Україна має шанс на успішне відновлення і розвиток. Для цього, як передбачав учений, в умовах кризи основним напрямом має бути стимулювання ефективного попиту [2], органічне поєднання мультиплікації інвестицій з ефектом зайнятості [3, с. 7].

Отримує нове трактування підхід А. Гальчинського про розвиток як вихід за межі існуючих інституційних та організаційних визначень, створення нових форм і утвердження нової якості економічної реальності, яке завжди кореспондує з реалізацією певної цілі, а життєздатність економіки визначається потенціалом динамічного самооновлення, здатністю до цілеспрямованого розвитку [1, с. 7]. Нова парадигма економічного розвитку, як визначено вченим, це «перехід від переважно інерційної ринкової самоорганізації економіки до її розвитку на основі зміцнення ноостичних начал, формування нового (граничного) типу економічного зростання, а економіка, що виробляє товари, трансформується в економіку розширеного відтворення людини, економіку людини. Іншої альтернативи нині немає» [1, с. 8]. Саме науковий геній дослідника дає змогу сформулювати

методичну базу теоретичного підґрунтя вектору руху національної економіки в умовах сучасної кризи.

Небували за масштабами виклики в умовах воєнного стану стосуються одночасно всіх складових національної безпеки, а найбільше продовольчої. Крім прямої ролі гарантованого забезпечення населення продовольством, вона також виконує функції підтримки економіки через: перерозподіл фінансових потоків, зростання експорту; стале генерування доданої вартості, тому оцінка фінансового та ресурсного потенціалу агросектора є актуальною проблемою. Вона важлива й для визначення резервів, на які спроможна аграрна галузь, з метою побудови ефективної політики державного регулювання і координації. Щодо агросектора як сфери пріоритетної уваги уряду на період воєнного стану, закладена тактична мета – вийти на довоєнний рівень розвитку економіки, й стратегічна – здійснити «економічний стрибок». Для цього необхідний аналіз макроекономічної динаміки агросектора. Окремі макроекономічні показники сільського господарства за 2010–2022 рр. наведено в таблиці.

Таблиця

**Окремі макроекономічні показники економіки України
та агросектора за 2010–2022 рр., млрд грн, %**

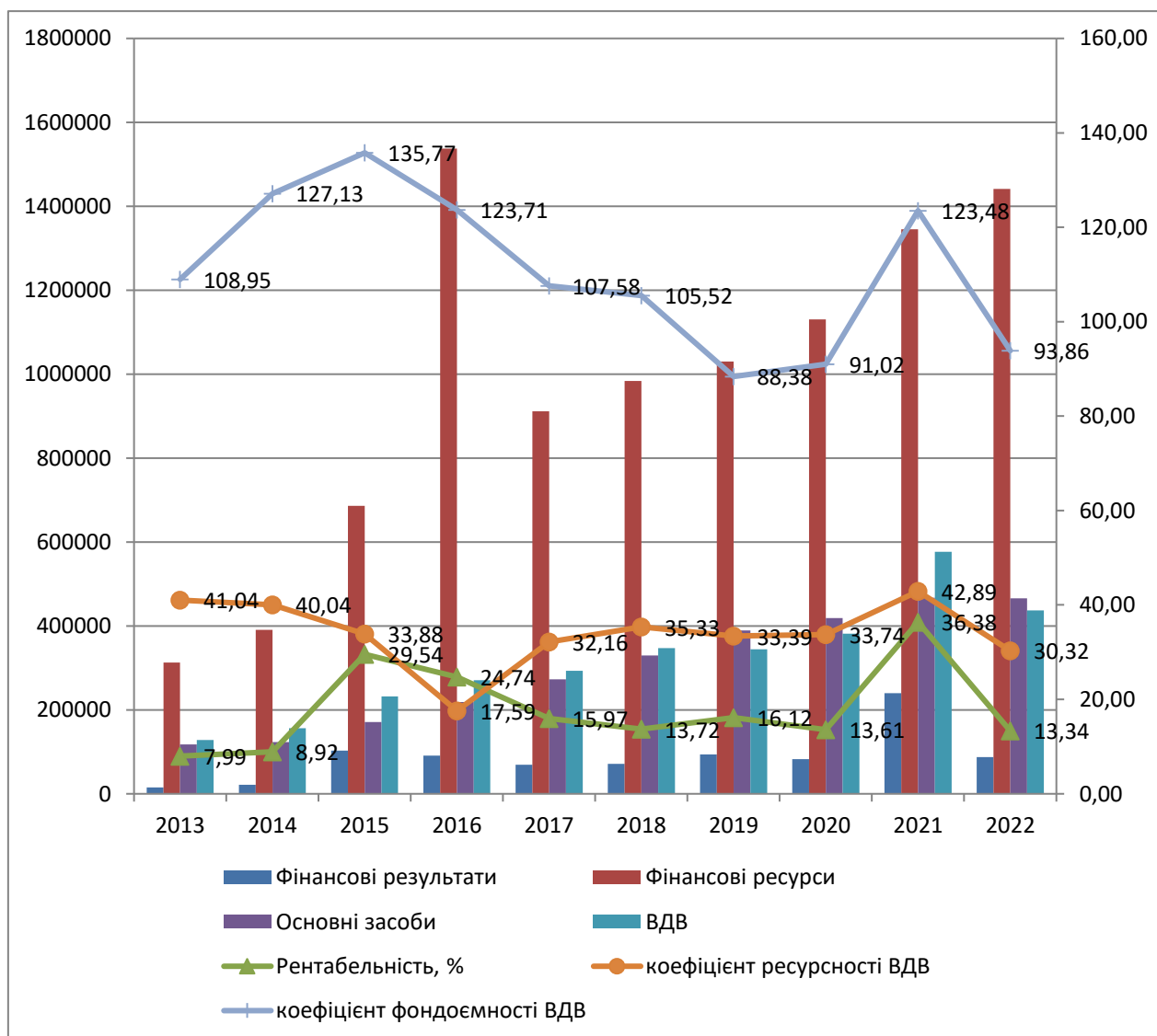
Показники / Роки	2010	2014	2019	2020	2021	2022	2022 % 2010	2022 % 2010– 2021
Випуск товарів	2507	3558	8927	9291	12176	11124	443,7	152,55
- агросектор	189	381	866	915	1396	1101	582,5	146,92
частка, %	7,55	10,71	9,7	9,86	11,47	9,9	2,4	0,04
ВДВ факт. ціни	1083	1567	3977	4222	5451	5191	479,3	159,23
- агросектор	80	161	356	393	594	436	545,0	137,63
частка, %	7,39	10,27	8,95	9,31	10,90	8,40	1,0	-0,96
Експорт, \$млрд	50,7	53,9	50,0	49,1	68,0	44,1	87,0	81,14
- агросектор	9,3	16,4	22,1	22,1	27,7	23,4	249,4	119,49
частка, %	18,48	30,55	44,24	45,1	40,7	53	34,5	17,19
Інвестиції	180	219	623	508	673	410	227,8	93,05
- агросектор	11	19	59	51	70	51	463,6	121,43
частка, %	6,11	8,68	9,47	10,04	10,40	12,44	6,3	3,50

Джерело: складено на основі даних Державної служби статистики України.

Частка агросектора у випуску товарів була найвищою серед секторів економіки, і у середньому за 2010–2021 рр. складала 9,9 %. Зростання її у 2022 р. проти 2010 р. склало 4,8 раза, у порівнянні з середнім значенням за 2010–2021 рр. приріст – 46 %. Валова додана вартість агросектора за фактичними цінами у 2022 р. досягла 436 млрд грн, що у 5,5 раза вище рівня 2010 р., на 37,6 % вище середнього значення за попередній аналізований період, і на 25 % нижче рівня 2021 р. Спад виробництва зумовлений зменшенням кількості підприємств, обсягів виробництва, виведенням з виробничого обороту значної кількості біологічних і матеріальних активів внаслідок втрати через бойові дії, мінування і анексію територій. У 2022 р. аграрний експорт зріс у 2,5 раза проти рівня 2010 р., що на 19,5 % вище середнього значення за попередній аналізований період і на 15,5 % нижчий рівня 2021 р. Показники у доларах нижчі за гривневий еквівалент, але частка агроекспорту складала 53 % у 2022 р. проти 18,5 % у 2010 р. Капітальні інвестиції у 2022 р. зросли в 4,6 раза проти рівня

2010 року, на 21,4 % вищі середнього значення за попередній аналізований період і на 27 % нижчі рівня 2021 р.

Динаміка обсягів фінансового (у частині фінансових ресурсів) та ресурсного потенціалу (у частині основних засобів) за методичним підходом щодо оцінки [8] з аналітичними коефіцієнтами за період 2013–2022 рр. наведена на *рисунку*.

*Рис.. Динаміка обсягів фінансового й ресурсного потенціалу та фінансових показників агросектора за 2013–2022 рр., млн грн, %
Джерело: складено на основі даних Державної служби статистики України та [8].*

Фінансовий потенціал за сукупністю обсягів фінансових ресурсів агропідприємств у 2022 р. сягнув 1441 млрд грн (49,3 млрд дол. США), що на 7,2 % вище довоєнного 2021 р. (1345 млрд грн) та на 55,8 % – середньорічного значення за 2013–2021 рр. (925 млрд грн). Ресурсний потенціал за обсягами необоротних активів у 2022 р. досяг 466 млрд грн, що у 3,9 раза вище рівня 2013 р., на 105,3 % вище середнього значення за попередній 9-річний аналізований період і незмінний проти рівня 2021 р.

Коефіцієнтна характеристика аграрного потенціалу свідчить про тісну кореляцію основних засобів з обсягами галузевого ВДВ за коефіцієнтом фондоємності ВДВ, яка тільки в окремі періоди (2014–2016 рр. та 2021 р.) незначно випереджала динаміку ресурсів. За коефіцієнтом ресурсності ВДВ, розрахованим як її частка у фінансовому потенціалі, у 2022 р. його значення лише незначно відхилилось у порівнянні з 2017–2019 рр., але нижче

ривня 2021 р. на 12,57 п. п. Отримані висновки щодо стійкості фінансового і ресурсного потенціалу агросектора у макроекономічній динаміці підтверджуються й іншими дослідниками, зокрема, що «аграрний сектор... розбудовується у парадигмі сталого розвитку навіть за умов впливу воєнного чинника» [7, с. 251].

Стійкості сприяли заходи, вжиті урядом для стабілізації галузі: підтримка відновлення економічного потенціалу аграрного сектора, фінансова підтримка виробників на період дії воєнного стану, регулювання фіскальних, земельних, регуляторних санітарно-споживчих відносин, сприяння підтримці агровиробників під час війни від міжнародних донорів тощо. Ужиті заходи частково нівелювали негативні наслідки війни для агросектора, створили умови для збереження та відновлення фінансового і ресурсного потенціалу.

Подальша державна аграрна політика має спрямовуватися на підвищення стійкості аграрного сектора в умовах повномасштабної війни та повоєнного відновлення на основі розвитку методології складних систем, започаткованої А. Гальчинським [2, с. 16], де основна роль відводиться людиноцентристським началам. Війна по-особливому розкриває роль людини у економіці, її взаємозв'язках і цільових установках.

Загалом, подальша стабілізація та відбудова економіки й аграрного сектора передбачає розвиток виробничо-фінансових кластерів, насамперед за рахунок більш масштабного залучення ресурсів фінансового ринку та енергетичних систем, генерування галузевого потенціалу в рамках зеленої економіки. Для цього необхідний відхід від сировинно-орієнтованої моделі до поглибленої переробки агро продукції, що впливатиме на рівень фінансового забезпечення виробників та рад макроекономічних параметрів.

Перспективи розвитку агросектора України полягають в тому, що виклики війни одночасно дають змогу перезавантажити його економічну доктрину розвитку. Напрями та шляхи цього процесу, а також його методологічний супровід є напрямами подальших наукових розвідок за даною проблемою.

Список використаних джерел:

1. Гальчинський А. Економічний розвиток: методологія оновленої парадигми. *Економіка України*. 2012. № 5. С. 4-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2012_5_2
2. Гальчинський А. Методологія складних систем. *Економіка України*. 2007. № 8. С. 4-16. URL: <http://surl.li/ixegru>
3. Гальчинський А. Основи кейнсіанської моделі регулювання економічного циклу. Питання теорії. *Вісник НБУ*. 2009. № 1. С. 3-8. URL: <https://journal.bank.gov.ua/archive/2009/1.pdf>
4. Гальчинський А. С. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи: методологічні аспекти. Інститут стратегічних оцінок. Київ : Либідь, 2006. 310 с.
5. Гальчинські читання : зб. матер. міжнар. наук. конф. (м. Київ, 2 листоп. 2023 р.) / упоряд. А. Л. Дешко; за ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2023. 152 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-confproceed.2023>
6. Макроекономічний та монетарний огляд, жовтень 2024 року. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/makroekonomichniy-ta-monetarniy-oglyad-jovten-2024-roku>
7. Шпикуляк О., Ксенофонтова К., Грищенко О. Макроекономічна динаміка розвитку аграрного сектора економіки України: аспекти ролі підприємництва. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. № 8 (08). С. 248-255. URL: <https://doi.org/10.32782/dees.8-41>
8. Radchenko O. Financial potential of sustainable development of the agrarian sector. *Економіка АПК*. 2019. № 26(1). Р. 27-38. URL: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201901027>